

musik

BIBLIOTEKSNYTT

SVENSKA
MUSIKBIBLIOTEKS
FÖRENINGEN

nr.4
2019

KALENDARIUM 2020

Mars
19-24 juli

SMBF:s årsmötesdagar
IAML-kongress i Prag, Tjeckien

Skandiaorgeln - en del av slagverkssektionen. Läs mer om biograforgeln på s. 4. Foto Curt Carlsson. Omslag: Curt Carlsson, styrelseledamot i Föreningen Skandiaorgeln samt ordförande i Musikaliska Konstföreningen. Läs mer på s. 4 och s. 10. Foto privat.

INNEHÅLL

3	Ordföranden har ordet, Redaktörernas ruta	12	Rapport från nätverksmöte för musikarkivarier
4	Orgeln i Bergakungens sal	14	Nya böcker om musik 2019
7	Kerstins visor	15	Summary in English
8	Ingemar Bergmans skivsamling - en diskografi	16	Några nya noter 2019
10	Musikaliska Konstföreningen 160 år		
11	Piae Cantiones väg till England och tillbaka		

www.iaml.info

Layout Sara Lind

MUSIK

BIBLIOTEKSNYTT

utges av Svenska musikbiblioteks-föreningen, svenska sektionen av IAML, International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres

ISSN 0283-104X

Redaktör och distr.: Tobias Danielsson & Gunnel Jönsson
Musik- och teaterbiblioteket Box 16326
103 26 Stockholm
08-519 554 10 mbnytt@gmail.com

Prenumerationer inkl. medlemskap:
enskilda 350:-, institutioner 700:-, veteraner, studerande,
arbetslösa 150:-
Plusgiro 65 21 22-3

www.musikbiblioteksbloggen.blogspot.com

Kära medlemmar

Pia Shekther. Foto Svensk Biblioteks förening.

När jag skriver det här strilar regnet ned över julstaden Göteborg, men inne i biblioteket lyser adventsljusstakarna så vackert.

För närvarande är jag uppfylld av nätverksträffen med arkivarier vid svenska musik- och ljudarkiv, som ägde rum 28–29 november i Stockholm. Programmet var mycket välkomponerat och varierat. Ett stort tack till Staffan Lundmark, Jens Bjurman och Mathias

Boström för det trevliga arrangemanget, som hade lockat ett stort antal deltagare! Jag hade förmånen att delta och dessutom göra en presentation av SMBF och IAML. Min förhoppning är att musikbiblioteken och musikarkiven kommer att samarbeta än mer i framtiden. Ett samarbete som min företrädare Lena Nettelbladt lade grunden för under sin tid som ordförande för SMBF. Våra verksamheter ligger så nära varandra, inte minst beträffande vården av det svenska kulturarvet.

Det visade sig att det fanns många positiva saker att rapportera från de olika arkiven även om bristen på resurser är ett gemensamt problem. Digitalisering med tillfredsställande metadata är tidskrävande och därmed kostsamt.

Positivt är också KB:s betoning av digitalisering med särskilt omnämnande av bild och ljud i sin "Vision 2025": "I en tid präglad av avancerad informationsteknik och ökad internationalisering är Sverige en föregångare när det gäller tillgänglighet och användning av text, bild och ljud." I "Målbild 2020" är "Större tillgång

till digitaliserat material" ett av sex fokusområden.

En särskild utredare ska med anledning av den tekniska utvecklingen se över regelverket för pliktleverans av material och Kungl. bibliotekets övriga arbete med att samla in, beskriva, bevara och tillhandahålla material.

Arkivutredningen, som har pågått ett par år, kommer att överlämnas till regeringen i december. Därefter följer det sedvanliga remissförfarandet.

Jag ser redan fram emot att träffa många medlemmar vid SMBF:s årsmöte med kursdagar, som äger rum i slutet av mars. Då kommer vi att ha fokus på arkiv, men också uppmärksamma att Svenskt samfund för musikforskning firade 100-årsjubileum år 2019. Information följer snart på vår diskussionslista Musikbiblioteksforum.

Men först ska vi njuta av ledigheten under de kommande helgerna. Jag önskar er en skön och vilsam jul!

Pia Shekther

Redaktörernas ruta

Kära läsare

Ett år går fort! Åter dags att tacka för året och ge er lite läsning under julen. Ni som minns Kerstin Medin kan glädjas åt ett miniproträtt av Lena Nettelbladt. En orgel som inte många sett eller hört finns nu presenterad i bok- och CD-format.

Stort tack till Sara Lind som återigen har skapat ett nytt tilltalande nummer av Musikbiblioteksnytt!

Vi önskar er alla en god helg!
Gunnel Jönsson & Tobias Danielsson

www.musikbiblioteksbloggen.blogspot.com
www.smbf.nu
musikbiblioteksforum@listserv.kb.se
www.facebook.com/ (Musikbiblioteks föreningen)

 Find us on Facebook

Orgeln i Bergakungens sal

||| Curt Carlsson, text & foto, styrelseledamot i Föreningen Skandiaorgeln

Djupt under marken i en av Kungliga Tekniska Högskolans lokaler i Stockholm döljer sig en musikalisk klenod. 25 meter under marken i den lokal som tidigare inhyste Sveriges första kärnreaktor finns sedan några år en orgel.

Lokalen – Reaktorhallen – är en stor underjordisk lokal med en takhöjd på hela elva meter. Här byggdes 1954 en liten kärnreaktor för forskning och utbildning. Den användes fram till 1970 och revs 1982. 2007 valde KTH att använda denna lokal som en kreativ mötesplats, en blandning av museum, kulturhus, seminarielokal och studio.

I denna ”Vetenskapens katedral” som den ibland kallas finns alltså numera också en orgel – en biograforgel. Under stumfilmens framväxt på 1920-talet blev det vanligt att man i de större

“ ” Denna orgel blev alltså nästan en liten enmansorkester. Detta var också tanken.

biograferna i USA och England ersatte de orkestrar, som ofta fanns och som ackompanjerade filmföreställningarna, med en orgel. Ett speciellt konstruerat

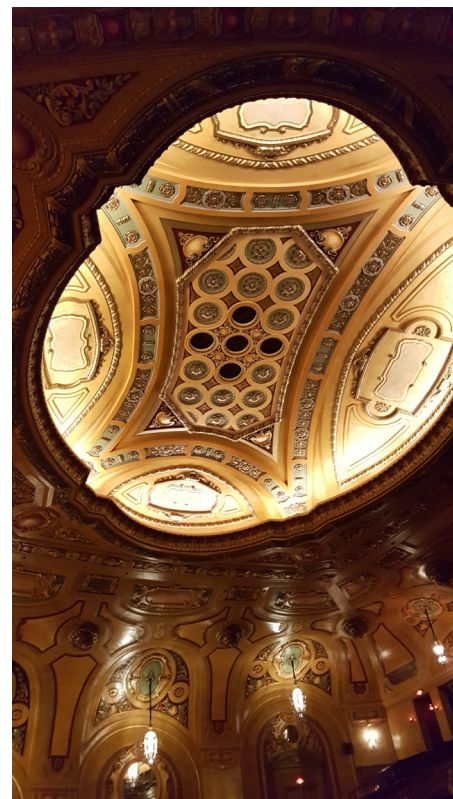
Curt Carlsson, foto Gunnel Jönsson.

instrument som både har pipor, precis som kyrkorglarna, men också inbyggda effekter som slagverk, bilhorn, ringklockor, fågelkvitter, sirener och tågvislor. Men i biograforgeln finns även andra instrument som xylofon eller marimba, klockspel och ibland till och med ett piano. Denna orgel blev alltså nästan en liten enmansorkester. Detta var också tanken. Man ersatte orkestrernas kanske 20 man med en enda: organisten. Ursprungligen kallades dessa tidiga biograforglar, som byggdes av den amerikanska firman Wurlitzer, för Wurlitzer Unit Orchestra ungefär ”Wurlitzers enmansorkester”.

Den man som var den viktigaste skaparen av denna biograforgel var en uppfinningsrik engelsk orgelbyggare, Robert Hope-Jones, som under 1900-talets första decennium emigrerade till USA och där öppnade ett eget orgelbyggeri.

Vad är en biograforgel?

Skillnaden mellan den traditionella kyrkorgeln och biograforgeln är att kyrkorgelns uppgift är att ackompanjera sångare och medverka i gudstjänsten i kyrkan, dessa ofta rymliga akustiska rum. Biograforgeln däremot är konstruerad enbart för att underhålla en publik, oftast i en akustiskt dämpad salong. Bägge instrumenten har det gemensamt att de spelas från ett spelbord med händer och fötter, med en eller flera klaviaturer för händerna och en pedalklaviatur för fötterna. Bägge instrumenten har dock pipor som frambringar de olika ljuden. Dessutom försåg man biograforglarna med en tremulant som skapade den speciella ”darrande” klang, som blev så utmärkande för just biograforgeln. Till biograforgeln utvecklade man också hel del nya orgelstämmor, som inte kom att användas i de vanliga kyrkorglarna. En var den för dessa orglar så typiska Tibian, som har en mystisk, luftig och sensuell klang, där en svag grundton kompletteras med en starkare tersöverton. Tillsammans med tremoloeffekten blir musiken väldigt förförisk. Vidare utvecklade man ett system med utbyggda piprader så att

Taket i Riviera Theater, Tonawanda. Foto Gunnel Jönsson.

man ur samma orgelstämma kunde få ut tonen inte bara för den tangent man tryckte ner, utan också en eller två oktaver eller under den tangent som trycktes ner. På detta sätt kunde man spara både utrymme och pengar, genom att orgeln inte behövde lika många pipor som en kyrkorgel. Så har Skandiaorgeln endast sju utbyggda piprader men ur dessa piprader får man ut hela 32 stämmor i olika oktavlägen.

Skandiaorgelns öde

I Sverige inköptes under tjugotalet två biograforglar av märket Wurlitzer. Den ena hamnade på biografen Cosmorama i Göteborg, den andra i den av arkitekten Gunnar Asplund skapade Skandia-biografen på Drottninggatan i Stockholm. Där invigdes Skandiaorgeln i augusti 1926.

När ljudfilmen slog igenom i början av 30-talet upphörde behovet att ackompanjera filmerna med levande musik. Biograforgeln kunde dock förvisso stå på egna ben och fick då en delvis ny funktion. Den fick inleda och avsluta respektive filmföreställning. Så har bio-

Efter en konsert vill alla se mer.

graforglarna i dag fått ett andra liv som ett rent konsertinstrument, framförallt i USA och England, där entusiaster fortfarande värderar och vårdar dem. Även Skandiaorgeln kom att användas som ett konsertinstrument på kvällarna

“ Där fick den ligga i sin törnrosasömn i bortåt 30 år.

och på 30- och 40-talet även i radio under dagtid. I slutet av 40-talet upphörde detta. Det blev nog för dyrt att ha en organist anställd för att spela varje kväll. I början av 1951 gavs de sista konserterna på orgeln i Skandiabiografen. Därefter var den tyst i närmare 15 år.

Orgeln monterades ned och såldes till Stockholms stad för att 1966 monteras upp för att ersätta den stora orgeln i Blå Hallen i Stadshuset, som skulle byggas

om och renoveras. Här tjänstgjorde den i fem år, men monterades åter ned och piporna och delarna lades upp på Stads- husets vind. Där fick den ligga i sin törnrosasömn i bortåt 30 år. Den återfanns på 90-talet – och 2005 samlades en grupp intresserade entusiaster för att fundera över vad man skulle kunna göra av orgeln. Året därpå bildades Föreningen Skandiaorgeln, som fick till stånd att orgeldelarna flyttades till Reaktorhallen på Tekniska högskolan. Därefter påbörjades ett mödosamt arbete att sätta ihop delarna och få till ett spelbart instrument igen. Efter 5 000 timmars ideellt och frivilligt arbete var 2014 alla delar på plats och orgeln återuppbyggd. Året därpå återinvigdes orgeln av Len Rawle, en av Englands mest framstående biograforganister.

Nu har Föreningen Skandiaorgeln gett ut en bok med en historik över Skandiaorgeln och biograforglarnas historia tillsammans med en CD skiva innehållande över 70 minuters musik inspelad

på Skandiaorgeln från 1930 fram till i dag. Denna rikt illustrerade bok *Skandiaorgeln – En historik i ord och toner*, med den tillhörande CD-skivan, finns att beställa på Tradera.

Läs mer på www.skandiaorgeln.com

Registertangenter.

Kerstins visor

Lena Nettelbladt, text & foto

Kerstin Medin.

I julavslutningstider går mina tankar till Kerstin Medin och hennes visor som passar bra på alla biblioteksfester.

Kerstin Medin (1932–2018) arbetade som bibliotekarie vid Musikaliska akademins bibliotek från 1973 till sin

pensionering 1997. Hon köpte in och katalogiserade all musiklitteratur. Kerstins vackra handstil finns som ett minne på titelsidan i tusentals böcker. Även bokryggarna pryder hennes handstil. Biblioteket märkte böckerna med guldpapper och glödpenna. Det var mycket svårt att få det tydligt men Kerstin kunde konsten. Kerstin skickade tidskrifter och böcker för inbindning till Gustafssons bokbinderi på Artillerigatan och där var hon en uppskattad besökare. När Kerstin skulle sluta ordnade Gustafssons bokbinderi ett litet avskedskalas för henne. Hennes språkkunskaper kom väl till pass i kontakten med förlagen både per mail, telefon och när representanter kom på besök. Innan Kerstin kom till Musikaliska akademins bibliotek arbetade hon på UD och var bland annat stationerad i Haag i Holland. Efter utbildning till bibliotekarie arbetade hon på Vetenskapsakademien och STIM Svensk musik. Kerstin arbetade också i låneexpeditionen och jag minns att hon alltid tog passet på fredagarna när andra

ville gå tidigare. Hon var hjälpsam och stöttande och hade nära till skratt.

Kerstin spelade piano och sjöng. Till julfester och när någon ur personalen fyllde jämt diktade hon visor till kända melodier. Till slut blev det en samling på 75 sidor som gavs ut under redaktion av Anders Lönn och Veslemøy Heinz 1997 och som bibliotekets bokbindare band i en handfull exemplar. Boken är indelad i en allmän avdelning och en biografisk avdelning. Från den allmänna avdelningen har jag valt tre julvisor. I *Liten katalogiseringsvisa* kan ni byta ut KRS mot RDA. I *Datavisan* känns mycket igen, till exempel frågan om vi får gå kurs i nya LIBRIS XL även om det i visan handlar om övergången från att skriva katalogkort på skrivmaskin till att katalogisera i LIBRIS i datorn. MAB står för Musikaliska akademins bibliotek.

Mycket nöje med sången till pepparkakorna! Kerstins visor, libris.kb.se/bib/18468163

Liten Katalogiseringsvisa Melodi: O Tannenbaum

:/: O, KRS, o KRS

med kolon, punkt och tankstreck! :/:

En rolig bok

en vacker not

går nog att katta utan knot,

men Beiträge, symposier

får pannan uti tank-veck.

:/: Hur klassar man, hur klassar man

ett "rassel av små knivar"? :/:

Snart komponeras väl kvintett

med solo av ett grillspett.

O, Ingalill

säg bara till

vad Du vill ha för UT!!

Datavisa Melodi: Nej, se det snöar (Felix Körling)

Nej, se det snöar

nej, se det snöar

det snöar pengar hurra!

Familjen Wallenberg oss har skänkt

sköna tusenlappar, va bra!

Nu kommer LIBRIS till oss

för DATA kom loss

Nu stundar härliga år

och för MAB en ny vår.

Får vi på kurs gå

får vi på kurs gå?

Det blir väl roligt, hurra!

Att se hur man katalogiserar

på andra håll blir väl bra (!)

Om allt ej går så galant

var ej kverulant!

man får väl sucka och stöna och va' tolerant.

Nej, se ett el-stopp

nej, se ett el-stopp

det var ju tråkigt, vasa!

Då får man syssla med något annat

medan man väntar, hurra!

Att vara from som ett lamm

är svårt det, minsann

och framför skärmen igen ganska snart sitter

man.

Vi ser framöver

hur vi svänger

med fina termer, hurra!

Snart kan vi ej leva utan skärmen

det tror vi säkert, va bra!

Man tar med jämnmod el-stopp

välkomnar var propp

och tycker liver LIBRIS på MAB är i topp!!!

Vardagstrivialiteter Melodi: O, come all ye faithful

O, kom du som skumögd sitter framför PC:n

med värkande axlar och med krokig rygg!

Allt det du gjort den sista perioden

försunnit ut från basen,

från första lilla fasen

till yttersta extasen,

men – misströsta ej!!!

Ingmar Bergmans skivsamling – en diskografi

|| Louise Eulau, text, lektor vid Sophiahemmet Högskola (Stockholm)

I september 2009 hade Bukowskis kvalitetsauktioner uppdraget att försälja lösöret efter Ingmar Bergman. Under avdelningen "Diverse" med katalogpost 92 fanns Bergmans skivsamling: "Bestående av vinyl-LP samt CD-skivor. Övervägande klassisk musik. Ej genomgångna." Utropspriset var SEK 1000–1200 och det klubbade priset uppgick till SEK 72 000.

En första inventering

Som musikkforskare med mångårigt intresse av Ingmar Bergmans användning av musik för film och teater blev jag givetvis orolig att skivsamlingen skulle köpas och sedan försvinna för alltid. Efter tillstånd av Tom Österman som ansvarade för auktionen gick jag igenom LP-skivorna och komplettera Bukowskis lista med uppgifter om skivbolag, skivnummer, ev. dedikationer samt med egna kommentarer om skivorna verkade ha spelats ofta, sällan eller aldrig.

Det mesta av Bergmans kvarlåtenskap liksom husen köptes av norrmannen

Hans Gude Gudesen, grundaren av Stiftelsen Bergmangårdarna på Fårö. Sommaren 2017 fick jag stipendium att vistas där bland annat för att göra en mer detaljerad inventering av skivsamlingen som har återförts till Ingmar Bergmans arbetsrum. Arbetet mynnade ut i en diskografi publicerade under jubileumsåret 2018 då Ingmar Bergman skulle ha fyllt 100 år.

Tillsammans med min son William Eulau gick jag igenom fonogrammen. Samlingen visade sig innehålla 546 album, några med en grammofonskiva, andra med två, liksom flera boxar, CD-skivor, kassetband och en VHS. Vid närmare undersökning av grammofonskivorna fann vi att de flesta vara av hög kvalitet utan repor eller fingeravtryck. Tyvärr hittade vi inga stenkakor (78 r.p.m).

Samlingens innehåll

Vilka fonogram fanns då i samlingen? Merparten, cirka 75 procent av samlingen rymde konstmusik av såväl äldre som yngre datum. Vidare märktes en del jazz och populärmusik, musik ur Berg-

mans egna produktioner för film och teater, musik för barn och inspelningar från barnteaterföreställningar och andra teaterföreställningar och revyer samt några talböcker och CD-utgåvor av radioprogram. Musik av tonsättare som J.S. Bach, Beethoven, Britten, Bruckner, Mozart, Schubert och Schumann som Bergman genom sina filmer i det närmsta gett nytt liv, fanns givetvis representerade. Men även rock och techno såsom Bruce Springsteens *Born to Run* och *Music for the Jilted Generation* med The Prodigy fanns i samlingen. Allt detta är beskrivet i detalj i diskografin.

I otaliga intervjuer och i sin självbiografi *Laterna Magica* har Bergman berättat att hans grammofonskivor var viktiga, närmast oundgängliga för honom. Man kan därför undra hur Bergman använde sina skivor, men också om det går att skönja likheter mellan hans användning av musik i sina produktioner och skivsamlingen. Dessa frågor blev utgångspunkten för två konferenser som jag deltog i under sommaren 2019. Den första i Göteborg arrangerad av Svenska Samfundet för Musikkforskning och den andra var IAML:s kongress i Krakow.

Fem olika användningsområden

Fem användningsområden kunde identifieras. För att börja från slutet använde Bergman sina skivor för att reglera känslor som en sorts självbehandling, musikkterapi. Av ett filmklipp från den 11 november 2002 då Bergman just tagit sin sista bild, framgår att han hade utvecklat denna metod långt på egen hand. Bergman berättade för filmteamet i TV-huset att han hade varit ledsen, uppriktigt ledsen under flera dagar och att han hade varit upp på natten och

spelat snäll musik eftersom musik är en stor tröstare. Bergman har beskrivit att musiken kommer till de svåraste frågorna och löser upp allt så att det blir fattbart. När han under vargtimmen lyssnade på musik den där natten stod det plötsligt klart för honom att han var ledsen för att han inte längre skulle få känna affinitet, eller uppleva kamratskapet med filmteamet.

Det andra området handlar om musiken som inspirationskälla och en utgångspunkt för ett manus. Ett intressant fonogram i sammanhanget, som också fanns i skivsamlingen, är Sven-Bertil Taube och Ulf Björllins innovativa Bellmantolkning från 1960. Ingmar Bengtsson recenserade skivan i Svensk Tidskrift för Musikforsknings årsbok 1960:

Taube & Co. tar sig [...] allehanda friheter och har snarast snickrat ihop ett slags Bellman-rapsodi med klart syfte att popularisera nationalskalden inför en bredare publik [...] Men om arrangemanget är en överloppsgärning – förutom att det saknar källmässigt stöd – måste om Björllins bearbetningar likväl framhållas att de är gjorda med god smak och inte utan pietet.

Liknande omdömen har fällt över Bergmans iscensättning av Mozarts *Trollflöjten* för TV (1974, uppsättning fanns som LP box i samlingen). I sitt sommarprogram 2004 spelade Bergman Bellmans epistel 33 från detta

“ “ Musiken kommer till de svåraste frågorna och löser upp allt så att det blir fattbart.

fonogram. I en telefonintervju några månader tidigare, berättade Ingmar Bergman för mig att han fascinerades av hur Taube & Björllin hade lyckats popularisera nationalskalden inför en bredare publik. Fonogrammet utgjorde en bidragande, om än viktig, orsak till att Ulf Björllin anställdes som kapellmästare på Dramaten när Bergman tillträdde som chef där. Grammofonskivan lär också ha inspirerat Bergman till ett manus över temat i epistel 33, ett manus som tyvärr aldrig iscensattes, liksom

Ingmar Bergmans arbetsrum innan auktionen. En portabel Panasonic CD spelare står under JVC grammofonen och Sony förstärkaren. Till höger under CD-skivorna finns en kassetbandspelare från Philips. Foto: ©Tom Österman.

till att Dramaten satte upp John Gays *Tiggarens opera*, som spelades in på LP 1964. Denna grammofonskiva, som tyvärr inte fanns i Bergmans skivsamling, visar att Bergman tidigt i vinylskivans historia använde LP:n som medium för att nå ut med inte bara sina filmer utan även teater till en bredare publik. I skivsamlingen fanns även skivor med musik från Bergmans filmer men också talböcker med *Laterna Magica* inläst på olika språk. Detta kan ses som det tredje användningsområdet, användandet av fonogrammet som artefakt, ett medium för att nå ut med sin konst och sina budskap till en bredare publik.

Bergmans fjärde användningsområde kopplar grammofonskivan till dans på vita duken. Detta gäller kanske framförallt Bergmans tidiga filmer *Sommarlek* (1951); *Kvinnors väntan* (1953) och *Sommaren med Monika* (1953). Här använder Bergman jazz, en genre som hos Bergman ofta kopplas samman med sexualitet och förnedring där jazz-musiken både väcker latenta känslor av aggression och lust. Detta gäller för såväl scener från offentliga danslokaler till intima dansscener i hemmet som drabbar även de mest konservativa karaktärerna i Bergmans produktion.

Det femte användningsområdet handlar om att förmedla känslor och stämningar med hjälp av grammofonskivan. I en paus under ett Bergmansymposium 2009, berättade Inga Landgré,

skådespelare som medverkat i flera Bergmanfilmer, att Bergman besökte henne och hennes man Nils Poppe innan de skulle påbörja inspelningen av *Det sjunde inseglet* (1956/57). För att illustrera den stämning han ville förmedla i filmen spelade Bergman upp en medhavd skiva med Carl Orffs *Carmina Burana* på familjens radiogrammofon. Särskilt slutkören i *Carmina Burana* lär ha utgjort en viktig inspirationskälla för

Louise Eulau

Fil. doktor i musikvetenskap som i sin forskning förenar musik med vårdvetenskap och Ingmar Bergman-kunskap. Lektor vid Sophiahemmet Högskola, Stockholm. I sin avhandling har Eulau behandlat dirigenten, kompositören och arrangören Ulf Björllin. Se vidare bit.ly/2DZiviA

tillblivelsen av *Det sjunde inseglet*. Bergman har berättat i TV att han hade en inspelning av *Carmina Burana* med den ungerske dirigenten Ferenc Fricsay. Av en diskografi över Fricsays inspelningar framgår att Fricsay endast spelade in *Carmina Burana* en gång. Inspelnin- gen, en privat, opublicerad inspelning,

“ Bergman jazz, en genre som hos Bergman ofta kopplas samman med sexualitet och förnedring.

gjordes av Deutsche Grammophon på stenkaka 1949 för The Dahlem Music Society i Berlin. Fonogrammet rymmer några utdrag från sångsamlingen framförda av (RIAS) Radiokammarkören och kammarorkestern i den amerikanska sektorn i Berlin och baritonen Dietrich Fischer-Dieskau.

Såväl Fricsay som Fischer-Dieskau förekommer på ett flertal fonogram i Bergmans skivsamling. Intressant i sam-

manhanget är att en av de mest spelade LP-skivorna i samlingen, Franz Schuberts Winterreise, är just en inspelning med Dietrich Fischer-Dieskau. På skivfodralet står ”Leiermann” skrivet för hand i tusch. Skivan är något repad och i mitten har pappersetiketten skrapats av nubben i mitten på skivtallriken. Boken *De oroliga* skriven av Linn Ullman, Ingmar Bergmans yngsta dotter, bygger på några samtal hon gjorde med sin pappa några månader innan hans bortgång. I boken berättar hon att han valde att spela sista spåret [Der Leiermann] från denna skiva när hon frågade honom om kärleken. När musiken tystnar säger han ”Rösten är alldeles klar – det är det jag talar om. Från det första ackordet... Det är levande. [...] Du får ett tillskott av att vara levande när du lyssnar till den där musiken. [...] Jag får en förhöjd livskänsla.” Med detta binder musiken samman känslan med grammofonskivans terapeutiska användningsområde där närheten mellan det fiktiva och magin – precis som i hela Bergmans produktion – ständigt är närvarande och relevant.

Källor

www.bukowskis.com/sv/auctions/H022/92-skivsamling-bestaende-av-vinyl-lp-samt-cd-skivor-overvagande-klassisk-musik. Elektroniskt tillgänglig 2019-12-02.

Eulau, Louise (2018). *Ingmar Bergman's Record Collection: A Discography*. Fontes Artis Musicae (vol. 65/4 ss. 276–331)

Sommar med Ingmar Bergman. SR P1 kl. 13.05-14.30.

Eulau, Louise (2009). *Ulf Björlin – dirigenten, kompositören, arrangören*. Diss. Stockholms universitet.

Hedling, Erik (2011). *Music, lust and modernity: Jazz in the films of Ingmar Bergman*. The Soundtrack, 4(2), 89-99.

Ingmar Bergman symposium i Hedvig Eleonora Kyrka, Stockholm den 2009-11-21.

Det sjunde inseglet, Universum www.ingmarbergman.se/verk/det-sjunde-inseglet.

Ingmar Bergman. SVT, SVT1 2000-12-25 kl. 21.15-22.15. Camilla Lundberg samtalar med mästeregissören om musikens stora betydelse i hans liv och verk.

Westberg, Björn (1999). *Ferenc Fricsay Recovering a Legacy – A Musical Biography with a Discography by John Hunt*. Lennart Ericsson Fastigheter AB.

Ullman, Linn (2016). *De oroliga*. Stockholm: Albert Bonniers Förlag.

Musikaliska Konstföreningen

160 år

||| Gunnel Jönsson, text, Lena Nettelbladt, foto

Gustav Vasa vokalensemble, Lars Fredén och P-O Larsson tackar för applådererna.

Söndagen den 22 september gavs en konsert i samarbete mellan Gustaf Vasa Församling och Musikaliska Konstföreningen med anledning av att Musikaliska Konstföreningen firar 160 år i år.

Gustaf Vasa Vokalensemble sjöng verk av Jan Sandström, Otto Olsson, Karl-Erik

Welin och Gunnar de Frumerie under ledning av Lars Fredén. Per-Ove Larsson spelade ett sällan framfört orgelstycke av Harald Fryklöf (1882–1919), hans Symfoniskt stycke utgivet första gången 1926.

All musik kom från Musikaliska Konstföreningens utgåvor. Efter konserten blev det mingel och notutställning i församlingssalen. Kommande utgåvor för 2019 är bland annat pianomusik av Gunnar de Frumerie och Ithaka för sopran och orgel av Michael Waldenby.

I samband med 150 årsjubileet gav föreningen ut en skrift Musikaliska Konstföreningen 150 år. Författare är nuvarande ordföranden, Curt Carlsson. Utgivningen har skett med stöd av Musikaliska akademien. Skriften kan köpas direkt

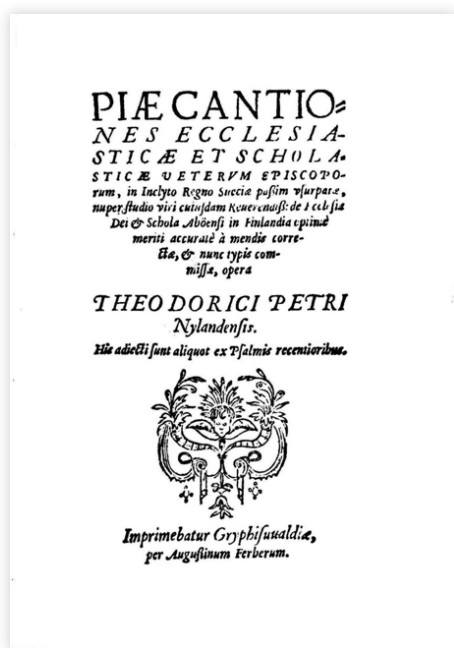
från föreningen, musikaliskakonstforeningen.se/about.html. Föreningen har även sammanställt en spellista på Spotify med musik av förlagda verk, musikaliskakonstforeningen.se/katalog.html.

Ordföranden Curt Carlsson berättar om gamla och nya notutgåvor

Piae Cantiones väg till England och tillbaka

||| Gunnel Jönsson, text

Omslaget till *Piae cantiones* 1582.

Vid förra årets seminarium på Musikaliska akademien berättade Mattias Lundberg så inlevelsefullt om återbruk av musik över århundradena och via olika länder, att jag blev nyfiken på det här med *Piae Cantiones* och engelska carols.

I British Library finns ett exemplar av *Piae Cantiones* från 1582. De sista kända svenska ägarna av volymen var Erik Linderstedt (1739–1773), militär & Pehr Frigel (1750–1842), tonsättare & bibliotekarie.

1850 utsågs George Gordon till engelsk charge d'affaires i Sverige, men redan 1851 återvände han till England. Under sitt år på engelska ambassaden erhöll Gordon detta exemplar av *Piae Cantiones* i gåva. Vid mitten av 1800-talet var *Piae Cantiones* ett helt okänt begrepp i England. I England överlämnades bo-

ken till Rev. John Mason Neale, som i sin tur gav den till Rev. Thomas Helmore och vars son Arthur ärvde den. 1908 sålde han den till Plain Song and Medieval Music Society. 1926 köpte British Museum exemplaret.

Resultatet av *Piae Cantiones* ankomst till England blev ett samarbete mellan Neale & Helmore: *Carols for Christmas-tide. Set to Ancient Melodies, and harmonized for Voices and Pianoforte, by the Rev. T. Helmore, the Words principally in imitation of the Original, by the Rev. J. M. Neale.*

Neale hävdade:

It is impossible at one stretch to produce a quantity of New Carols, of which words and music alike shall be original. They must be the gradual accumulation of centuries; the offerings of different epochs, of different countries, of different minds, to the same treasury of the Church. None but an empiric would venture to make a set to order.

Tempus adest floridum ur *Piae Cantiones* 1582.

Neale moderniserade 12 melodier ur *Piae Cantiones* så att de kunde användas vid jul i hans egen tid. I de flesta sångerna översattes den latinska texten till engelska, men i två fall fick vårsånger bli till julsånger med nyskriven text.

Vårsången *Tempus adest floridum* kan härledas till sent 1200-tal – och med John Mason Neales engelska text har vi en älskad carol – *Good King Wenceslas look'd out* – som ju även sjungs av svenska körer.

Vill ni höra mer gå in på länken där Jeremy Summerly pratar och en kör sjunger: bit.ly/2s3zbTq

Rev. = reverend (högvördig) är en titel för präster i engelskspråkiga länder

Källa: *Now that's what I call carols!* / Professor Jeremy Summerly, dirigent (2017)

Version som engelsk carol.

Rapport från nätverksmöte för musikarkivarier

||| Pia Shekhter, text

Röster avges om hur våra arkiv mår. Foto: Jens Bjurman.

Arkivarier vid svenska musik- och ljudarkiv träffades 28–29 november i Stockholm. Ett stort tack till Staffan Lundmark, Jens Bjurman och Mathias Boström för det trevliga arrangemanget som hade lockat ett stort antal deltagare!

Presentation och paneldiskussion

Första dagen ägde rum på Kungliga bibliotekets avdelning för audiovisuella medier vid Karlaplan och dagen efter besökte vi Svensk Musik vid Hornstull. Vi kände oss mycket välkomna på bägge ställena!

Den första presentationen gjordes av Göran Konstenius från Kungliga biblioteket. Han talade om sin utredning ”Digitalisering av audiovisuella samlingar: förslag på hur ökad samverkan kan effektivisera digitalisering av audio-

visuellt material inom ABM-området”. Konstenius vision var att ett nationellt audiovisuellt centrum i Sverige skulle bildas. Det audiovisuella materialet utgör en viktig del av kulturarvet och måste tas om hand.

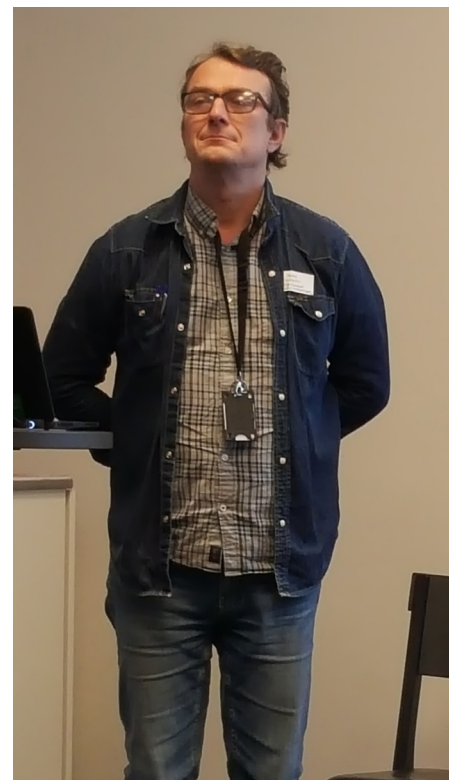
Därefter följde en paneldiskussion som leddes på ett underhållande och initierat sätt av Mathias Boström, chef för Smålands Musikarkiv. I panelen satt Göran Konstenius (verksamhetsutredare vid Kungliga biblioteket), Dan Lundberg (överbibliotekarie och arkivchef vid Musikverket), Stefan Ölvebring (arkivchef vid Svenskt Rockarkiv i Hultsfred) och Tommy Sjöberg (arkivarie och ljudtekniker vid Folkmusikens Hus i Falun).

Mathias Boström inledde med att påminna åhörarna om förra arkivmötet, som ägde rum för cirka fem år sedan.

Då rapporterade man om krislägen från många håll. Till allas stora lättnad verkade situationen ha ljusnat. Det stora undantaget är tråkigt nog Gramofonarkivet där en nedläggning verkar oundviklig trots att man samlat in 60 000 namnunderskrifter till stöd för ett bevarande av arkivet.

Något som ständigt återkom i paneldiskussionen var vikten av samarbete. Dan Lundberg nämnde till exempel ett samarbete mellan Musikverket och Litteraturbanken, som lett till att publikationen *Sveriges medeltida ballader* i sju band nu digitaliserats. Från Kungliga biblioteket rapporterades om ett annat gott samarbete, nämligen med Riksarkivet.

Såväl Musikverket, Kungliga biblio-

Patrik Sandgren, Lunds universitet. Foto Gummel Jönsson.

teket som Riksarkivet medverkar i ”Digisam” – en plattform där statliga kulturarvsaktörer hjälps åt att digitalisera kulturarvet. ”Digisam verkar för en informationsinfrastruktur med öppna informationskällor samt gemensamma tjänster, standarder och terminologier.” (från webbplatsen).

Ett mindre positivt återkommande diskussionsämne var bristen på resurser. Inga nya pengar tillkommer trots ökad arbetsmängd och nya arbetsuppgifter. I synnerhet är det katalogisering och digitalisering som släpar efter, vilket skapar frustration. Digitalisering är kostsamt, tekniskt komplicerat och besvärligt ur upphovsrättsynpunkt.

“ Det audiovisuella materialet utgör en viktig del av kulturarvet

Arkiven står onekligen inför stora utmaningar. Enligt Göran Konstenius har det audiovisuella materialet låg status i kulturarvsdiskussionen. Arkivarierna måste bli bättre på marknadsföring och att synliggöra sina samlingar. Arkiven är nycklar till våra kollektiva minnen och vår historia – det är en demokratifråga, som Dan Lundberg uttryckte saken.

Förhoppningar knöts till Arkivutredningen, som läggs fram i december. Alla uppmanades att lämna in remissvar för att uppmärksamma de audiovisuella samlingarna, www.sou.gov.se/arkivutredningen

Presentationer del 2

Efter den innehållsrika paneldiskussionen och en välbehövlig kaffepaus gav jag en presentation av SMBF och IAML. Enligt min mening är det genom den här typen av organisationer man samarbetar bäst. Sebastian Lindblom, arkivarie vid Musik- och teaterbiblioteket, berättade om våra arkiv i Gäddviken. Vi passade också på att be Tommy Sjöberg säga några ord om vår systerorganisation IASA (The International Association of Sound and Audiovisual Archives) där han är styrelsemedlem.

Pia Shekhter & Sebastian Lindblom. Foto Gunnel Jönsson.

Därefter höll Patrik Sandgren från Folklivsarkivet med Skånes musiksamlingar ett föredrag om sitt dokumentationsprojekt rörande ”Spelmansfamiljen Berndtsson”. Han har gjort fältarbeten, intervjuat släktingar, samlat in noter, vistexter, foton och inspelningar samt läst korrespondens. Det hela ska så småningom leda fram till en bok. bit.ly/2LwAila

Dagens presentationer avslutades med att tre personer från Kungliga bibliotekets avdelning för audiovisuella medier. Zoran Zavacic, Mats Cronwik och Mikael Johansson berättade om KB: samlingar, katalogiseringsarbetet i Svensk mediedatabas, digitaliseringsarbetet och förstudien rörande en nationell musikdatabas.

Dagen avslutades med en rundvandring i avdelningens nya lokaler.

En fredag på Svensk Musik

På fredagen träffades vi alltså på Svensk Musik där Ann-Christine Biel, Gustaf Bergel och Per Floberg tog emot. Första programpunkten var en genomgång av Stims verksamhet av Bengt Pernbeck. Av naturliga skäl stod upphovsrätten i fokus. Efter föredragningen kände jag mig innerligt tacksam över att detta inte är ett område jag behöver bemästra. Det finns tack och lov organisationer som Stim, NCB och Copyswede att rådfråga.

Stim (Svenska tonsättares internationella musikbyrå) är en icke-vinstdrivande ekonomisk förening som grundades

1923 på initiativ av tonsättaren Kurt Atterberg. Idag arbetar 130 personer mer att företräda de 90 000 anslutna medlemmarna gällande ekonomiska rättigheter. Beträffande så kallade ideella rättigheter kan Stim bara ge råd och förmedla kontakter. Stim har en musikvetare anställd som lyssnar igenom musik för att bedöma huruvida den ska betraktas som plagiat eller ej. Povel Ramels berömda påstående om att man får stjäla fyra takter stämmer inte var man angelägen om att reda ut! Medlemmar i Stim är kompositörer, arrangörer och musikförlag. Stim har ömsesidighetsavtal med upphovsrättsliga organisationer i andra länder. Man hjälps åt att bevaka sina medlemmars intressen utomlands. Bevakningen underlättas av att varje låtskrivare numera har ett IPI-nummer. Numret får man när man ansluter sig till Stim och det gäller över hela världen.

Tilläggs bör att det finns fler organisationer som bevakar olika typer av rättigheter vid sidan av Stim, till exempel SAMI som företräder artister, NCB som har hand om så kallade mekaniska rättigheter och IFPI som sköter inspelningsrättigheter.

Svensk musik bildades som ett dotterbolag till Stim år 2008. Man dokumenterar och informerar om upphovsrättsligt skyddad svensk musik samt driver skivbolaget Phono Suecia och musikförlaget Edition Suecia.

Hela Svensk musiks konstmusikarkiv med närmare 20 000 verk i manus-

form är nu digitaliserat och tillgängligt online. Det fysiska arkivet förvaras på Riksarkivet. För närvarande håller man på att skanna in SKAP:s arkiv med över 65 000 populärmusikutgåvor – en svensk kulturskatt med populärmusik från förra sekelskiftets början och framåt: schlager, revyer, jazz och visor.

Varje år deponeras hundratals manus-

verk av Stimanslutna upphovspersoner. Verken kan köpas eller hyras från Svensk musik. Allt finns sökbart i data-

“Arkiven är nycklar till våra kollektiva minnen och vår historia – det är en demokratifråga

basen www.svenskmusik.org/sv

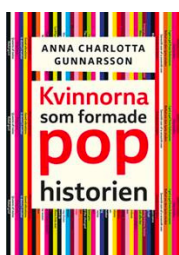
Efter en avslutande runda där var och en av mötesdeltagarna gjorde en kort resumé av verksamheten vid respektive arkiv bestämdes att nästa träff skulle äga rum i Svenskt Rockarkiv inom ett eller ett par år. Jag rekommenderar redan nu varmt SMBF:s medlemmar att delta!

Nya böcker om musik 2019

Årets musikböcker på svenska bjuder på ett rikligt buffébord med både svensk råmusikost av det mer lokala slaget och mäktiga huvudrätter om muskarvet efter Bach eller musikens medialisering såväl som fluffiga desserter där Karlstads nyårsrevyer och Packmopedsturnén kan avnjutas till den dubbla café cordon.

Om vi så att säga börjar med salladen hittar vi det finlandssvenska indiepopbandet *Vasas flora och fauna* där den sverigeboende medlemmen Mattias Björkas visar på bandets utveckling ”so far” i den vackert dokumenterade *Atlas* (Förlaget) med foton, sångtexter och noter.

En mer påtvingad undervegetation kan man/hen verkligen kalla Anna Charlotta Gunnarsson viktiga verk *Kvinnorna som formade pophistorien* (Atlas). På de 323 sidorna presenteras resultaten av

fem års uppgrävande av artister och kompositörer som systematiskt blivit förminskade och i många fall bortradade ur den nutida musikhistorien.

Att en bok om *Arvet efter Johann Sebastian Bach* har fått undertiteln "en äventyrlig historia" (Gidlunds förlag) kan ju inte förvåna någon men musikvetarprofessor emeritus Erik Kjellberg verkar ha den kunskap och överblick som krävs för uppgiften. Hur J.S. Bach uppfattades genom historien säger förmodligen mer om tidevarvet än om tonsättaren och i dagens sekulariserade tidevarv verkar det framför allt vara Bachs musikaliska tillägnan till Gud alena som skaver mest.

För den som inte nöjer sig med att titta tillbaka i musikhistoriens spegel kan *Musiken som förändringskraft: manifest för aktivistisk musikforskning* (Forskningssociologiska föreningen Suoni) vara ett lämpligt verktyg. I dessa

essäer kritiserar ett antal finska musikforskare dagens, som de anser, inskränkta universitetsväsende och visar i stället på vägar för forskningen där man, med den nästan kantianska moralsentensen i bakhuvudet: "Fråga dig på vilket sätt din forskning gör världen till en bättre plats", på något sätt försöker förändra verkligheten. Forskningsmanifestet kan även laddas ner som PDF-fil på föreningens hemsida.

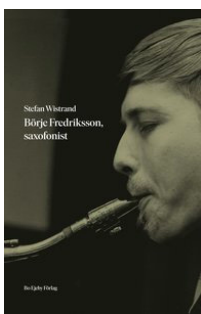
Om nästa publikation, *Musikens medialisering och musikaliseringen av medier och vardagsliv i Sverige*, red. Ulf Volgsten (Mediehistoria, Lunds universitet), lyckas verka i samma anda är det nog bäst att inte svära, men forskningsantologin inför i alla fall ett nytt intressant akademiskt begrepp i form av termen musikalisering, en musikalisk pendang till det mer etablerade "medialisering" och som kort och gott handlar om förändringar i musikens roll. Denna publikation går även att ladda ner som PDF-fil, denna gång via Lund University Publications.

I iveren att följa påbudet om att ge sig ut i verkligheten hamnar vi i en publikation med den smått skrämmande titeln *Det är farligt att inte sjunga: vad det betyder att sjunga i kör - musikaliskt, psykologiskt och socialt* (Carlssons) där två medlemmar i Lidingö kammarkörs basstämma försöker svara på frågan vad det betyder att sjunga i kör, i dess vidaste bemärkelse. Deras titels tes stöds också i förordet av stressforskaren Töres Theorell vid Stockholms universitet, som på frågan från SVT om det finns något negativt med körsång svarar att "Det är inte alltid kul i en kör" men "man kan ju byta kör också".

I Lisa Valterssons bok *Körkraft, integration och passion: om den kraft som gemensam sång har och hur vi kan använda den för att integrera våra nykomna svenskar* (Lisiris) tas en aspekt av körrelsen upp som väl sällan diskuteras, då åtminstone våra kyrkokörer ofta har en relativt kulturhomogen sammansättning. Måhända en skrift med vars hjälp man kan "mota Jimmy i grind"?

Flera intressanta biografier står på tur. SMBF-medlemmen Stefan Wistrand skildrar i *Børje Fredriksson, saxofonist* (Bo Ejeby förlag) tenorsaxofonisten Børje Fredrikssons liv och

musikaliska gärning, vilket vi i tidigare nummer har rapporterat om.

Likaledes har Ernst Brunners bok *Likt ett skeleton. Johan Helmich Roman: hans liv* (Albert Bonniers förlag) om den svenska musikens föga dokumenterade fader väckt en viss medial uppmärksamhet.

Än mer uppsesendeväckande tycks det mig att en svenska har skrivit en biografi över den tyska tonsättaren Fanny Mendelssohn Hensel i *För dig ska musiken bara vara ett smycke: berättelsen om Fanny Mendelssohn*. Författaren, tillika kulturjournalisten och tonsättaren Ellinor Skagegård, som för insatsen både prisats för sin levande skildring av familjen Mendelssohn och sina målade detaljer har även fått Ebba Witt-Brattström att utropa om Fannys mer kände bror Felix: "Fuck him – han undanhöll ett geni".

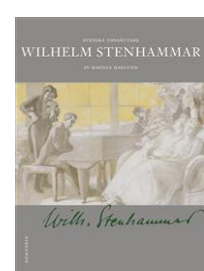
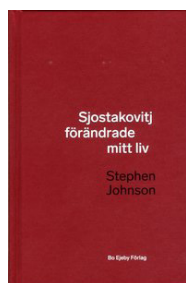
Tillbaka i Sverige hittar vi biografier över barytonlegenden *Erik Sæden - mästern bakom masken* (Carlssons). Författaren och bibliotekarien emerita Catarina Ericson-Roos skildrar en stammande ynglings väg från Vänersborg till den stora operatiljan i Stockholm och sedermera även till de utländska operascenerna, vilka han dock i hög grad drog sig undan ifrån.

Evert Taube får nya perspektiv i DN-journalisten Martin Nyströms *Konsten*

att se långt (Arche Press) och den engelska musikjournalisten Stephen Johnson skildrar hur hans liv förändrades av att lyssna på musik av Sjostakovitj i *Sjostakovitj förändrade*

mitt liv (Bo Ejeby förlag). Slutligen en ny volym i Kung. Musikaliska Akademiens fina skriftserie "Svenska tonsättare", om en av den svenska musikparnassens giganter; Wilhelm Stenham-

mar. För den som inte tyar med Bo Wallner trilogi i tre mastiga band kan författaren och kulturjournalisten Magnus Haglunds skildring *Wilhelm Stenhammar* (Gidlunds förlag) på 231 sidor mycket väl vara en lisa för musik- och bildnings själen.

Och hur var det nu med nyårsrevyerna i Karlstad? Jo, enligt författarna Gunvor Nyman och Staffan Lindström är det *Fart och fläkt och lagom fräckt* (Votum & Gullers Förlag) vilket skulle bevisas av denna lilla skrift.

Summary in English

- Pia Shekhter reports from a seminar with music archivists in Sweden.
- Louise Eulau writes about her work with Ingmar Bergman's record collection.
- Curt Carlsson gives a short history of the only surviving cinema organ in Swe-

- den - the Skandia cinema organ in the old reactor vault at KTH Royal Institute of Technology.
- Lena Netterbladt remembers the late Music Librarian Kerstin Medin and some of her ingenious library songs.

- Gunnel Jönsson on the reception of Pia Cantiones in England
- Tobias Danielsson on newly published music books in Swedish.

Några nya noter 2019

Ture Rangström
Collected songs (Gehrmans, 2019)

Karin Rehnqvist *Songs from the North* (Gehrmans, 2018)

Giacomo Meyerbeer *Vasco de Gama – klaverutdrag* (Ricordi, 2018)

Tadatoshi Yasugi *Ya-chi-ho-ko-no kami-no uta monogatari : for female chorus* (The Japan Federation of Composers)

Anders Hillborg *Six pieces for wind quintet* (Faber Music, 2019)

Adolf Fredrik Lindblad *Symfoni D-dur* (ed. Owe Ander) (Ed. Reimers, 2004)

A star is born - music from the original motion picture soundtrack (Alfred Music, 2018)

Jan Dismal Zelenka *Motetto pro nativitate II* (Carus-Verlag)

Tebogo Monnagotla *Un clin d'œil : for baritone and orchestra* (Svensk Musik Swedmic, 2018)

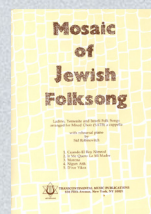
Kjell Lönnå *God jul, gott folk* (Gehrmans)

Torgny Björk *42 dikter av Gustaf Fröding* (Torgny Björk)

Poul Ruders *The Handmaid's tale* (Edition Wilhelm Hansen)

Charles Ives *Psalmer nr. 25, 100, 150* (Merion Music)

Jerry Herman *La cage aux folles på svenska* (Östgötateatern, 2016)

Mosaic of Jewish folksong (Transcontinental Music Publications)